

PAWEŁ GLUGŁA

CHARAKTERYSTYKA WADOWICKIEGO KOŚCIOŁA W RAPORCIE SŁUŻBY BEZPIECZEŃSTWA Z 1960 R.

Organy bezpieczeństwa w Polsce były aparatem wykonawczym PPR/PZPR¹. Od swojego powstania w 1944 r. „bezpieka” przechodziła transformacje organizacyjno-nazewnicze². Zmieniali się również funkcjonariusze aparatu, zwłaszcza pełniący funkcje kierownicze. Pomimo tego sama istota działania policji politycznej pozostawała niezmienna. Była to walka wszelkimi sposobami z opozycją polityczną, w tym z Kościołem katolickim w Polsce, który okazał się trudnym przeciwnikiem. Dla komunistów Kościół katolicki był wrogiem, którego należy zniszczyć.

Uważali oni, że tylko wówczas będą mogli przejąć zupełną władzę nad narodem, gdy Kościół zostanie rozbity, a władza państwowa przejmie nad nim całkowitą kontrolę³. Walka komunistów przybierała różne formy, nie przebierając do samego końca istnienia w środkach – od zastraszania, wymuszania, szantażu, poprzez zadawanie cierpień fizycznych i psychicznych, śmierć cywilno-moralną, aż do zabójstw włącznie. Nadto reżimowe władze tworzyły absurdalne przepisy prawne, w tym ustawy, dekrety, instrukcje, które służyły partii i bezpieczeństwu do walki z narodem i opozycją, do której zaliczano m.in. Kościół katolicki. Ataki na Kościół w Polsce były bardzo uciążliwe zarówno dla duchowieństwa, jak i wiernych. Apogeum nienawiści komunistów wobec duchowieństwa były skryte zabójstwa

¹ Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR) była partią komunistyczną założoną w grudniu 1948 r., na skutek połączenia Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej. Pierwszy zjazd założycielski odbył się w dniach 15-21 grudnia 1948 r. w Warszawie. Por. W. Pronobis, *Kongres zjednoczeniowy – powstanie PZPR*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia”, 1978, 15(102), s. 21-37.

² Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego powstało 1 stycznia 1945 r. na bazie funkcjonującego od połowy 1944 r. Resortu Bezpieczeństwa Publicznego przy Polskim Komitecie Wyzwolenia Narodowego (RBP PKWN). Zostało zlikwidowane 7 grudnia 1954 r. Następnie powołano na jego miejsce Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego (KdsBP) przy Radzie Ministrów, działający w latach 1954-1956. Po nim zmieniono nazwę i strukturę resortu na Służbę Bezpieczeństwa (SB), działającą w PRL w latach 1956-1990 w ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW). Więcej na ten temat zob. R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944-1990*, Kraków 2007; A. Bilińska-Gut, *Struktura i organizacja Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1944-1954*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2001, 15, s. 112.

³ Por. J. Marecki, *Zakony pod presją bezpieki. Aparat bezpieczeństwa wobec wspólnot zakonnych na terenie województwa krakowskiego 1944-1975*, Kraków 2009, s. 11.

kapłanów⁴, w tym mające swój epilog sądowy bł. ks. Jerzego Popiełuszki⁵. Katalog działań wymierzonych przeciw duchowieństwu polskiemu jest długi. Aparat bezpieczeństwa stosował przeróżne formy pracy operacyjnej. Partia inicjowała, a „bezpieka” organizowała pokazowe procesy sądowe, w tym duchowieństwa, celem zastraszenia pozostałych duchownych i narodu oraz wytworzenia w świadomości Polaków nienawiści do Kościoła katolickiego, rozbicia jedności Kościoła i podporządkowania go władzy cywilnej, a także postrzegania aparatu władzy i terroru jako wszystkimogącej maszyny. Śledztwa i procesy sądowe miały charakter polityczny, prowadzono je tendencyjnie, a przesłuchiwanym traktowano brutalnie i z pogardą. Dyspozycyjne sądy wydawały bardzo surowe wyroki, z karami śmierci włącznie⁶. Często procesy nagłaśniano. Wiązało się to z ideą zastraszenia i wymuszenia uległości społeczeństwa wobec komunistycznej władzy ludowej.

Do intensywnego rozpracowywania Kościoła w Polsce komuniści przystąpili pod koniec 1947 r., co nie oznacza, że wcześniej nie interesowali się Kościołem katolickim. Tę cezurę czasową wyznacza pierwsza, w całości poświęcona sprawom Kościoła, ogólnopolska narada dla kierowników wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego, zorganizowana w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego. Odprawa ta trwała od 13 do 15 X 1947 r. W referacie programowym zatytułowanym *Ofensywa kleru a nasze zadania* dyrektor Departamentu V MBP płk dr Julia Brystygier⁷ wskazała kierunki i podała wytyczne prowadzenia pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa⁸. Interesujące, że inna treść niż pierwotnie

⁴ Wymienić należy księży: Michała Pilica, Jana Szczepańskiego, Rocha Łaskiego, Romana Kotlarza, Stanisława Suchowolca, Stefana Niedzielaka, Sylwestra Zycha, Mariana Rafała, Stanisława Kowalczyka, o. Honoriusza – dominikanina z Poznania, Stanisława Palimagę czy biskupa Stanisława Łukomskiego, który był kandydatem na prymasostwo po kard. A. Hlondzie. Por. J. Żurek, *Nie tylko ksiądz Popiełuszko*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, 2009, 5-6(100-101), s. 137-149; H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944-1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997, s. 225.

⁵ Por. M. Kościelniak, *Plaszczyzny represji wobec ks. Jerzego Popiełuszki*, „Vade Nobiscum”, 2016, 17, s. 105-114; D. Kania, *Gry tajnych służb*, Kraków 2015, s. 5-64.

⁶ Wymienić należy najgłośniejszy proces kurii krakowskiej w 1953 r. Szerzej: *Do prześladowania nie daliśmy powodu... Materiały z sesji poświęconej procesowi Kurii krakowskiej*, red. R. Terlecki, Kraków 2003. Nadto bezpardonowa była walka i specjalnie nagłaśniane procesy sądowe – np. biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka. Zob. J. Stepien, *Sprawa biskupa Czesława Kaczmarka*, „Zeszyty Historyczne”, 1988, 86, s. 170-186; J. Śledzianowski, *Ksiądz Czesław Kaczmarek - biskup kielecki*, Kielce 1991.

⁷ Julia Brystygier z domu Preis (Prajs), (znana także jako Brystygier, Brystyger, Brüstiger, Briestiger), ps. Luna, Krwawa Luna, Daria, Ksenia, Maria, ps. literacki Julia Prajs (ur. 25.11.1902 r. w Stryju, zm. 9.10.1975 r. w Warszawie) – dr filozofii, członek PPR i PZPR, funkcjonariuszka aparatu bezpieczeństwa w Polsce, dyrektor Departamentu V i III MBP, redaktor w Państwowym Instytucie Wydawniczym. Zob. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 1: 1944-1956*, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 79-80, 92; L. Smosarski, *Brystygier (Brystiger, Brüstiger) Julia*, w: *Słownik biograficzny polskiego ruchu robotniczego*, red. F. Tych, t. 1, Warszawa 1978, s. 327-328; *Ludzie bezpieki w walce z Narodem i Kościołem. Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944-1978 – Centrala*, oprac. M. Piotrowski, Lublin 2000, s. 68, 70, 81, 181, 334.

⁸ Zob. J. Żaryn, „Ofensywa kleru a nasze zadania... 1947”. *Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego wobec Kościoła*

referowana przez J. Brystygier została później przesłana do wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa⁹.

W analizowanym okresie (początek lat 60. XX w.) głównym decydemem odnośnie do spraw represyjnych wobec Kościoła katolickiego w Polsce był Komitet Centralny PZPR, a wykonawcą – pion bezpieczeństwa w MSW. Sprawami Kościoła rzymskokatolickiego w resorcie MSW zajmował się Wydział V Departamentu III MSW (od 27 listopada 1956 r. do 9 czerwca 1962 r.), a następnie po reorganizacji Departament IV MSW (od 9 czerwca 1962 r. do 24 sierpnia 1989 r.)¹⁰. To on zlecał zadania dla poszczególnych organów bezpieki, nadto żądano szybkich i skutecznych raportów z ich realizacji w terenie, w tym i Wadowic. W poważniejszych sprawach funkcjonariusze krakowscy wspomagali wadowickich. Zwłaszcza szkolili ich praktycznie w sprawach werbunku i pozyskania tajnych współpracowników oraz ich późniejszego prowadzenia¹¹. Wydział III wojewódzkiej bezpieki przekazywał informacje zarówno do krakowskiego KW PZPR, jak i WRN. W 1959 r. przekazano 124 informacje do KW PZPR i innych instancji partyjnych oraz 169 do Rad Narodowych. W 1960 r. 484 informacje (w tym 405 pochodziło z powiatów), a także 375 do Rad Narodowych (w tym 284 z powiatów). Informacje te dotyczyły konferencji duszpasterskich, uroczystości kościelnych, działań laicyzacyjnych, nielegalnego budownictwa sakralnego, kongregacji dekanalnych, posiedzeń komisji episkopatu, stosowania niedozwolonych metod w pracy duszpasterskiej, spraw podatkowych, aktualnej działalności księży¹².

WADOWICKA POLICJA POLITYCZNA

Początek istnienia organów bezpieczeństwa w Wadowicach wyznacza data 26 I 1945 r., kiedy to przybyła za oddziałami Armii Czerwonej, wyznaczona wcze-

w Polsce, „Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Instytutu Pamięci Narodowej”, 1993, 36, s. 98-127.

⁹ Por. R. Szczęch, *Skompromitować Kościół, otumanić społeczeństwo*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, 2008, 10(93), s. 38-39.

¹⁰ W Komitecie Centralnym Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (KC PZPR) istniała Komisja ds. Kleru oraz Zespół ds. Kleru. Zob. np. *Tajne dokumenty Państwo-Kościół 1960-1980*, Londyn 1996. Tom ten zawiera 89 dokumentów.

¹¹ Resort Bezpieczeństwa, MSW wydawały instrukcje pracy operacyjnej. Są one pomocne w pracy badacza tych zagadnień. Por. *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa 1945-1989*, oprac. T. Ruzikowski, Warszawa 2004, t. 1, seria: „Materiały pomocnicze IPN”.

¹² Zob. IPN Kr 039/2/16, t. 2, k. 702, Informacja dot. działalności kleru na terenie województwa krakowskiego z 13 V 1961 r., Przekazane informacje do KW PZPR i WRN.

śniej, Grupa Operacyjna mająca budować struktury bezpieczeństwa „władzy ludowej” w wadowickim powiecie. W Wadowicach, podobnie jak i na terenie powojennej Polski, utworzono Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP), który bezpośrednio podlegał Wojewódzkiemu Urzędowi Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) w Krakowie¹³. Pod koniec 1954 r. w związku z reperkusjami ucieczki na Zachód ppłk. Józefa Światły – wysokiego funkcjonariusza MBP – komuniści rozwiązali Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) i powołali Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego (KdsBP). W ślad za tymi zmianami na szczeblu powiatów dotychczasowe PUBP przekształcono w Powiatowe Urzędy do spraw Bezpieczeństwa Publicznego (PUdsBP). Sama idea działalności policji bezpieczeństwa pozostawała niezmienna. Była nastawiona na walkę z opozycją poprzez realizowanie wytycznych PZPR. W pierwszej dekadzie Polski „ludowej” zmieniano nazwy funkcyjne osób sprawujących funkcje kierownicze w powiatowej bezpiece. Początkowo był to kierownik, a od 1946 r. szef PUBP. Po utworzeniu PUdsBP jego pracę nadzorował kierownik. Od 1957 r. Urząd Bezpieczeństwa (UB) zastąpiono Służbą Bezpieczeństwa (SB), którą formalnie włączono w struktury Milicji Obywatelskiej. Faktycznie podlegała ona kontroli jedynie ministra spraw wewnętrznych i wyznaczonego zastępcy. Zmiany w bezpiece, w tym i wadowickiej, wprowadzono z dniem 1 I 1957 r. Bezpieką, formalnie włączoną w ramy Milicji Obywatelskiej, kierował odtąd zastępca komendanta powiatowego MO ds. Bezpieczeństwa¹⁴. Nadmienić należy, że w początkowych dekadach istnienia w Polsce bezpieki, jej funkcjonariusze nierzadko byli analfabetami, półanalfabetami, a jedynym ich argumentem było ślepe, gorliwe wykonywanie zadań i rozkazów, którym towarzyszyła brutalność i bezwzględność działań mających znamiona przestępczości. Bezpieka tworzyła dla swoich funkcjonariuszy szkoły specjalne, a także kursy specjalne. Najczęściej wadowiccy funkcjonariusze byli słuchaczami kursów specjalnych przy WUBP w Krakowie. Z biegiem czasu w resorcie coraz więcej zatrudnionych było funkcjonariuszy ze średnim i wyższym wykształceniem. Ewolowały też u funkcjonariuszy metody pracy, podejście do uzyskiwania potrzebnych informacji, a wymuszanie zeznań siłą nierzadko zastępowano działaniami psycho-

¹³ Działalność wadowickiej bezpieki wobec Kościoła katolickiego w latach 1945-1956 została już obszernie opracowana. Zob. M. Kamińska, *Aparat bezpieczeństwa wobec Kościoła w powiecie wadowickim*, w: *Represje władz komunistycznych wobec społeczeństwa Polski południowo-wschodniej w latach 1944-1956*, red. ks. B. Stanaszek, Sandomierz 2012, s. 61-201.

¹⁴ W KW MO Kraków było dwóch zastępców komendanta wojewódzkiego ds. Służby Bezpieczeństwa. Od 1 XII 1958 do 1 VI 1960 pierwszym zastępcą był ppłk Bolesław Wejner, od 1 VI 1960 do 31 VIII 1968 ppłk/plk Artur Mickiewicz. Drugim zastępcą od 1 VIII 1959 do 15 III 1969 płk Stanisław Wałach. Por. W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, M. Wenklar, *Twarze krakowskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Krakowie. Informator personalny*, Kraków 2006, s. 55.

logicznymi, poprzez wywieranie presji. Coraz częściej prowadzono gry operacyjne. Resort wydawał podległym urzędowi i ich funkcjonariuszom instrukcje i wytyczne¹⁵. Przy okazji wydanych instrukcji zwrócono uwagę funkcjonariuszom SB, aby przestrzegali „głębokiego utajniania swej pracy”, ponieważ wskutek gadulstwa nastąpiło wiele przecieków informacji o pracy resortu na zewnątrz, w tym także do hierarchii kościelnej. Bezpieka dokonała też wielu zabójstw duchownych. Naród, w ponad 90% deklarujący się jako katolicki, nie popierał działań bezpieki wobec Kościoła w Polsce, ba, nawet w sposób jawny wyrażał swój sprzeciw¹⁶. Wiedzieli o tym dobrze funkcjonariusze „bezpieki” i ich partyjni mocodawcy¹⁷.

AKTA WADOWICKIEJ „BEZPIEKI” W ZASOBACH IPN

Dzięki powstałemu w 1999 r. Instytutowi Pamięci Narodowej¹⁸ zgromadzono w jego zasobach archiwalnych w przeważającej ilości dokumenty wytworzone przez „bezpiekę” w latach 1944-1989. Pochodzące z wadowickiego powiatu, na terenie którego znajdowała się w latach 60. XX w. Komenda Powiatowa Milicji Obywatelskiej (KP MO) z zakamuflowanym w jej strukturach pionem bezpieczeństwa, dokumenty zdeponowane są w Oddziałowym Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie. Ze zbiorów tegoż archiwum pochodzi prezentowany poniżej dokument, zwany w skrócie „Raportem”, obrazujący inwigilację oraz działania antykościelne, w tym o charakterze represyjnym zarówno wobec duchownych, jak i wiernych. Dodatkowo jego autorzy zobrazowali inne wyznania i sekty.

Referat Służby Bezpieczeństwa w każdym powiecie, a więc i wadowickim, prowadził odrębne teczki. Jedna była zbiorcza na kler w danym powiecie¹⁹. Zakonom

¹⁵ Szerzej: *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004.

¹⁶ Spośród bogatej gamy dotychczas opublikowanych prac i opracowań na temat relacji państwo-Kościół w latach komunistycznej dyktatury w Polsce na uwagę zasługują m.in. pozycje: A. Dudka, R. Gryza, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2003; J. Żaryna, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003; A. Micewskiego, *Kościół – państwo 1945-1989*, Warszawa 1994; V. Michela, *Kościół katolicki a totalitaryzm*, Warszawa 1995; P. Kądzielawy, *Kościół a państwo w Polsce 1945-1965*, Wrocław 1990; M. Jasiukiewicz, *Kościół katolicki w polskim życiu politycznym 1945-1989*, Wrocław 1993.

¹⁷ Zob. *Partia z narodem, naród z Kościołem*, red. F. Musiał, J. Szarek, t. 8 serii: „Z archiwów bezpieki – nieznanne karty PRL”, Kraków 2008.

¹⁸ Instytut Pamięci Narodowej (IPN) – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu to urząd państwowy o uprawnieniach badawczych, edukacyjnych, archiwalnych, śledczych i lustracyjnych. Został powołany 19 stycznia 1999 r. na mocy ustawy z 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 152, z późn. zm.). Instytut ma 11 oddziałów w miastach, które są siedzibami sądów apelacyjnych. W kolejnych 7 miastach utworzono delegatury oddziałów IPN.

¹⁹ Szerzej: *Wokół teczek bezpieki. Zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2006.

i świadkom Jehowy zakładano odrębne teczki. Nadto dla każdego z duchownych założono teczkę zwaną TEOK²⁰. Odrębne teczki miały wspólnoty zakonne²¹.

Kler podzielono, w zależności od zapatrywań politycznych, aktywności oraz uległości prorządowej na trzy grupy: wrogi, pozytywny i bierny. Ułatwiało to bezpiece szereg działań i operacji. Przykładowo, łatwiej było duchownego o poglądach pozytywnych, czyli prorządowych, zwerbować do współpracy, chociaż, jak pokazuje raport, pozyskani agenci/tajni współpracownicy (TW) nie zawsze byli chętni do kontynuacji współpracy²². Część zwerbowanych zrywała współpracę. Tak było i w powiecie wadowickim.

1. STRONA FORMALNO-ZAGADNIENIOWA DOKUMENTU

Dokument noszący tytuł: „Sprawozdanie z pracy operacyjnej po linii kleru Referatu Śl. Bezp. KP MO w Wadowicach” opatrzony jest datą 7.07.1960 r. i nazwą miejscowości jego wytworzenia – Wadowice.

Analizowany i przedstawiany jako załącznik do artykułu „Raport” zawiera 18²³ zagadnień, które zostały opracowane przez bezpiekę w formie opisowo-analitycznej. Jego konstrukcja tematyczna była narzucona odgórnie. Chodziło w niej o dwie rzeczy: przejrzystość zagadnień oraz syntetyczność posiadanych i przekazywanych informacji. Ze sprawozdań, nadsyłanych z poszczególnych komend powiatowych do Wydziału III SB KW MO w Krakowie²⁴, sporządzano raporty zbiorcze, które trafiały do warszawskiej centrali i tam były szczegółowo analizowane, a następnie przedstawiane wysokim funkcjonariuszom resortu i PZPR.

W dokumencie przewijają się zagadnienia opisowo-liczbowe poszczególnych parafii powiatu wadowickiego, jak i działające w ich strukturach zorganizowane grupy wiernych (kółka różańcowe, ministranci, III zakon św. Zyty, chóry kościelne, rady parafialne), a także ilość duchowieństwa. Poza tym informacje o prowadzonej przez bezpiekę dokumentacji (teczki), wykaz agentury z indywidualną

²⁰ TEOK, czyli Teczka Ewidencji Operacyjnej Księdza. Była formą kontroli operacyjnej (inwigilacji) każdej osoby duchownej. Zakładana i prowadzona od chwili wstąpienia do seminarium duchownego, aż do śmierci duchownego. Szerzej: R. Dyrz, J. Laska, ks. J. Rażny, E. Zając, *Teczka Ewidencji Operacyjnej na Księdza. Teoria i praktyka pracy operacyjnej SB*, Kraków 2009; *Teczka na księdza*, „Karta”, 1996, 20, s. 70-76.

²¹ Zob. J. Marecki, *Zakony pod presją bezpieki. Aparat bezpieczeństwa wobec wspólnot zakonnych na terenie województwa krakowskiego 1944-1975*, Kraków 2009, s. 404-434.

²² Por. F. Musiał, *Pierwsze lata działalności Wydziału IV SB KW MO w Krakowie*, w: *Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945-1990*, red. F. Musiał, M. Wenklar, Kraków 2009, s. 283.

²³ Faktycznie „Raport” składa się z 20 punktów zagadnieniowych, jednak z uwagi na błędną numerację kończy się na 18.

²⁴ Naczelnikiem Wydziału III SB KW MO Kraków był kpt./mjr/ppłk Jan Gibski (28 XI 1956/1 I 1957-1 VI 1968), a jego zastępcą mjr Adam Chrzastek (1 I 1957-1 X 1970). Por. W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, *Twarze krakowskiej bezpieki...*, s. 57.

jej charakterystyką, a także kandydatami do werbunku. W wadowickiej bezpiece zagadnieniami tymi zajmował się głównie starszy oficer operacyjny Józef Bobek²⁵. Najistotniejsze z punktu działalności bezpieki było prowadzenie przez nią spraw, w tym ewidencyjno-obserwacyjnych, których raport wymienia osiem. Prowadził je zastępca komendanta KP MO ds. Bezpieczeństwa Józef Hendel²⁶. Sprawozdawca nakreślił aktualnie panującą sytuację lokalnych struktur Kościoła na tle wydarzeń politycznych i związane w związku z tym problemy. Często absurdalne i wyimaginowane oraz wyolbrzymiane. Wiele zachowań, a nawet zaniechań duchowieństwa i wiernych było odczytywanych i kwalifikowanych prawnie jako działania godzące w dobro partii i narodu oraz w ustrój PRL. Stąd działania represyjne tak wobec niepokornych duchownych, jak i „aktywu świeckiego”. Kolejnym zagadnieniem, które przewijało się praktycznie przez cały okres antykościelnych działań bezpieki było budownictwo sakralne²⁷. Działaniami objęto również niekatolickie wyznania i grupy o charakterze sekt. W raporcie dokonano rozliczenia wadowickiego Referatu SB z realizacji wytycznych otrzymywanych z jednostki nadrzędnej, którą był III Wydział SB KW MO w Krakowie, a także ze współpracy referatu z poszczególnymi komórkami KP MO w Wadowicach²⁸. Raport kończy omówienie zagadnienia trudności walki wadowickiej bezpieki z działalnością kleru.

²⁵ Józef Bobek (ur. 27 XI 1922 r. w miejscowości Jamy), syn Antoniego i Katarzyny. Służbę w bezpiece rozpoczął 22 II 1945 r. w PUBP w Dąbrowie Tarnowskiej jako młodszy referent, następnie także referent gminny, referent, starszy referent. W okresie 8 VII-20 IX 1947 r. słuchacz X Kursu Szkoły Specjalnej przy WUBP w Krakowie. Od 1 II 1951 r. w PUBP/PUDsBP/KP MO Wadowice jako starszy referent, od 1 IV 1956 r. oficer operacyjny, od 1 I 1957 r. starszy oficer operacyjny. Od 1 IX 1963 r. do 16 IV 1973 r. zastępca komendanta ds. Bezpieczeństwa KP MO w Myślenicach. Por. IPN Kr 059/45 (6073/SB), Akta osobowe Józefa Bobka.

²⁶ Józef Hendel (ur. 26 VI 1926 r. w Czernichowie), syn Franciszka i Marii. Według karty ewidencyjnej i przebiegu służby w materiałach archiwalnych o sygn. IPN Ka 0238/174 służbę rozpoczął z dniem 1 II 1945 r. (wg niektórych dokumentów 25 I 1945 r.). Z wniosku personalnego wynika, że 11 X 1946 r. pracował na stanowisku starszego referenta. Od 1947 r. był kierownikiem Referatu V PUBP w Grajewie. W dniach 12 I-21 II 1948 r. był słuchaczem kursu aktywu powiatowego w Centrum Wyszkożenia MBP w Legionowie. W okresie 1 III 1952-1 II 1954 w PUBP w Elku jako zastępca szefa, kolejno jako p.o. (1 VII 1952-1 II 1954), następnie jako szef (1 II 1954-15 X 1955). Od 15 X 1955-31 XII 1956 był szefem PUBP w Sokółce. W Wadowicach od 1 I 1957 r. do 1 V 1969 r. jako zastępca komendanta powiatowego MO ds. Bezpieczeństwa, pierwszy zastępca komendanta powiatowego MO ds. SB w, kpt., major. Według zachowanych materiałów archiwalnych sygn. IPN Ka 0025/381 oraz IPN Ka 00141/261/] zarejestrowany w dniu 11 XI 1978 r. przez Wydział III KWMO w Bielsku-Białej w Wydziale „C” jakozydent pseud. „Celim”. Pozyskany do współpracy w dniu 21 II 1978 r. w celu obsługiwaniasieci TW w obiektach: „Femina” w Andrychowie i „Kombinat” w Chełmku (po 6 TW w każdym) za wynagrodzeniem. Współpracę zakończono 8 X 1979 r. z powodu braku zaangażowania i efektywności pracy jako rezydenta i nieprzestrzegania zasad pracy z TW. Por. *Aparat Bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza t. I 1944-1956*, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 112, 114, 116; *Aparat Bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza t. II 1956-1975*, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006, s. 94.

²⁷ Dnia 5 I 1960 r. Biuro Polityczne KC PZPR zaleciło „konsekwentne przestrzeganie postanowienia z czerwca 1958 r. o wstrzymaniu zezwoleń na budowę nowych kościołów i kaplic”. A 30 I 1960 r. ogólna instrukcja KC PZPR została szczegółowo opracowana przez ministra Sztachelskiego w formie specjalnych wytycznych dla wojewódzkich Wydziałów do Spraw Wyznań (WdSW). Por. A. Dudek, *Problem budownictwa sakralnego w stosunkach państwa z Kościołem rzymskokatolickim w Polsce w latach 1957-1970*, „Dzieje Najnowsze”, 1995, 27, nr 1, s. 36.

²⁸ Komendzie Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Wadowicach podlegały na terenie powiatu komisariaty i posterunki MO.

Dokument liczy 11 ponumerowanych kart maszynopisu w oryginale (pierwszy egzemplarz oznaczony jako „Egz. Nr 1°”) i jest podpisany przez zastępcę komendanta powiatowego Milicji Obywatelskiej ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Wadowicach kpt. J. Hendla. Raport opracował ppor. Henryk Król, sporządzając go w dwóch egzemplarzach – jeden otrzymał adresat, czyli zastępca komendanta Wojewódzkiego Milicji Obywatelskiej ds. Bezpieczeństwa w Krakowie, a drugi pozostał w aktach wadowickiej bezpieki.

2. OBRAZ KOŚCIOŁA NA TERENIE POWIATU WADOWICKIEGO

Z początkiem lat 60. XX w. na terenie powiatu wadowickiego istniały trzy dekanaty Kościoła rzymskokatolickiego: wadowicki z siedzibą w Wadowicach, skawiński z siedzibą w Marcyporębie oraz suski z siedzibą w Mucharzu. Obejmowały one swoim zasięgiem 35 parafii oraz cztery kościoły należące do zgromadzeń zakonnych, które podlegały parafiom dekanalnym. Na tymże wadowickim terenie istniały cztery placówki zakonów męskich i 12 placówek żeńskich. Przebywało w nich w 1960 r. 61 kapłanów diecezjalnych, 35 zakonnych, 27 braci zakonnych, 28 alumnów, 100 siostr zakonnych.

Na 35 istniejących parafii w 32 były rady parafialne²⁹ składające się od 4 do 7 wiernych.

Z uwagi na stopniowe rugowanie nauki religii ze szkół katechizacja w Witanowicach odbywała się w dwóch punktach katechetycznych, a w miejscowości Ponikiew na plebanii.

3. MIEJSCOWA AGENTURA

Nieodzowną składową działań bezpieki była zakamuflowana agentura. Również występowała ona w mieście i powiecie wadowickim. Rekrutowała się ze środowisk świeckich i kościelnych. Jednakże, jak zaznaczono i użalano się w raporcie, wadowicka bezpieka miała trudności w pozyskiwaniu jej spośród duchowieństwa, a gdy już udało się zwerbować danego księdza, po jednym lub dwóch spotkaniach odmawiał on dalszej współpracy. W trzech przypadkach księża nie zgodzili się na podjęcie współpracy. Duchowni byli zastraszani i szantażowani zebranymi przez bezpiekę na nich kompromitującymi materiałami natury etyczno-moralnej, a także możliwością ukarania na drodze sądowo-administracyjnej za wykroczenia. Nie zламаło to większości nagabywanych do współpracy duchownych.

²⁹ Rad parafialnych w 1960 r. nie posiadały Kościoły w miejscowościach: Ponikiew, Tłuczkań i Barwałd Dolny (proboszczowie uprzednio rozwiązali rady, a kolejne nie ukonstytuowały się w analizowanym okresie).

Nie omieszkało donieść bezpiece o pobycie ówczesnego krakowskiego biskupa pomocniczego Karola Wojtyły na terenie powiatu wadowickiego. Donosy takie, zwłaszcza z pobytów Wojtyły w poszczególnych parafiach, przewijają się w wielu dokumentach. W prezentowanym dokumencie był on w parafii Marcyporęba.

Z różnych względów nie usiłowałem dociekać, kto kryje się za danym pseudonimem jako tajny współpracownik Służby Bezpieczeństwa.

4. WYZNANIA NIEKATOLICKIE („SEKTY”)

Wadowicka bezpieka interesowała się również członkami badaczy Pisma św. oraz świadkami Jehowy. Była w posiadaniu szczegółowych danych liczbowych rozmieszczenia tychże w poszczególnych miejscowościach powiatu. Również pośród tamtejszych niekatolickich wspólnot aktywna była agentura.

5. BUDOWNICTWO SAKRALNE

Funkcjonariusze bezpieczeństwa wraz z Referatem ds. wyznań Powiatowej Rady Narodowej byli w posiadaniu informacji o budownictwie sakralnym o charakterze legalnym (kościół w Skawinkach, kaplica cmentarna w Kalwarii Zebrzydowskiej), jak i nielegalnym. Interesowały ich źródła i sposoby pozyskiwania funduszy na budowy³⁰. Na podstawie tego typu informacji SB kierowała winnych do ukarania.

6. REPRESJE WOBEC WADOWICKICH DUCHOWNYCH I ŚWIECKICH

W raporcie dokonano wyliczenia i analizy represji wobec wadowickiego duchowieństwa za okres od 1957 r. do 1960 r. Wadowicka bezpieka nie miała, jak sama przyznała w raporcie, wszystkich danych o karach, jakie orzeczono wobec nadzorowanego przez nią duchowieństwa w 1957 r. W kolejnych latach pojawia się nazwisko ks. wikarego S. Kocańdy (ukarany w 1959 r. grzywną 2500 zł. i zakazem nauczania religii), ks. proboszcza A. Karabuły (ukarany w 1960 r. 3-miesięcznym aresztem oraz zakazem nauczania religii)³¹.

³⁰ Zob. *Zmiana w postępowaniu karno-administracyjnym w sprawie zbiorów*, „Notificaciones e Curia Metropolitana Cracoviensis”, 1959, nr 4-5, s. 131.

³¹ Ks. Antoni Karabuła (1918-1993) – ur. w Krakowie, święcenia kapłańskie otrzymał w 1943 r.; wikariusz parafii Dziekanowice w latach 1943-1946, Andrychów (1946-1948), Jeleśnia (1948-1951), Chocznia (1951-1954), Witanowice parafia pw. Św. Mikołaja (1954-1958), tamże administrator (1958-1966), a w latach 1958-1981 proboszcz – budowniczy nowego kościoła, a następnie rezydent (1981-1983) w Lanckoroniu, gdzie zmarł i tam został pochowany. Por. Ks. J. Marecki, *Represje wobec osób duchownych i zakonnych na terenie woj. krakowskiego 1944-1975*, Kraków 2016, t. 2, s. 182-183.

Często na obszarze całej Polski samoistną lub dodatkową karą dla danego duchownego był zakaz katechizowania w szkole. Jednym z „niepodważalnych” wykroczeń duchownych było stosowanie kar wobec niesfornych uczniów. Katalog wymierzanych duchownym kar jest długi – od kary grzywny po więzienie. Nieodłącznymi metodami działań bezpieki wobec duchowieństwa było wzywianie ich czy to do referatu SB, czy też częściej do wydziału do spraw wyznań miejskiej lub powiatowej Rady Narodowej w celu przeprowadzenia „rozmowy ostrzegawczej”, która była formą zastraszenia duchownych i wyegzekwowania na nich odpowiedniego, uległego zachowania lub zaniechania określonych przedsięwzięć i działań odczytywanych przez partię i bezpiekę jako szkodliwe. Również wadowicka bezpieka stosowała tego typu wachlarz działań. Było to z dzisiejszego punktu widzenia bezprawie, które ocierało się o groźby karalne. Wszystkie „imprezy” kościelne były „zabezpieczane” agenturą, która raportowała bezpiece na bieżąco określone wydarzenia i zachowania oraz reakcje zarówno kleru, jak i wiernych.

ANALIZOWANY DOKUMENT ŹRÓDŁOWY

Wadowice, dnia 7.07.1960 r.

„Ścisłe Tajne”

Egz. Nr 1

Sprawozdanie

***z pracy operacyjnej po linii kleru Referatu S[łużby] Bezp[iecieństwa] K[omendy] P[owiatowej] M[ilicji] O[bywatelskiej]
w Wadowicach***

1. Na terenie pow. Wadowice znajduje się jedna siedziba dekanatu w Wadowicach. Pozostałe parafie należą do trzech dekanatów, skawiński z siedzibą w Marcyporębie³² i suski z siedzibą w Mucharzu.

2. Parafie: Ogółem na terenie pow. Wadowice znajduje się 35 parafii. Poza tym 4 kościoły zakonne podległe parafiom świeckim. W parafii Łączany przebywa zakonnik Augustinianin ks. Stec Ludwik³³, który administruje tą parafię.

³² Por. R. Kucharczyk, Ku pamięci przyszłym pokoleniom. Szkice z historii parafii marcyporębskiej, mps, Marcyporęba 2002.

³³ Ks. Ludwik Stec ur. 6 VII 1914 r. w Jaśle, szkołę podstawową i średnią ukończył w miejscu urodzenia,

3. *Delegowanych zakonników, czy zakonnic na parafiach niema, odnosi się to do takich, którzy by stale przebywali na danej parafii.*

4. *Na terenie pow[iatu] Wadowice przebywa ogółem 61 księży, ojców zakonnych 35, braci zakonnych 27, kleryków 28, zakonnic 100.*

5. *Na terenie powiatu znajdują się cztery placówki zakonów męskich i 12-ście placówek żeńskich.*

6. *Domów rekolekcyjnych na terenie powiatu niema. Ustalono natomiast dwa punkty katechetyczne w Witanowicach, gdzie naukę religii ksiądz prowadzi w kościele i w m[iejscowości] Ponikiew - nauka religii na plebanii³⁴.*

7. *Na terenie powiatu ustalono 32 rady parafialne - skupiające od 4-ch do 7-miu osób. Na 3-ch parafiach niema rad parafialnych - są to parafie: Ponikiew (proboszcz rozwiązał radę), Tłuczań (proboszcz rozwiązał radę), Barwałd Dolny (proboszcz rozwiązał radę).*

po czym wstąpił do Seminarium Duchownego w Krakowie i ukończył studia filozoficzno-teologiczne w Instytucie Teologicznym Księży Misjonarzy. Wyświęcony na kapłana 30 V 1938 r. Po święceniach pracował jako wikariusz w Krakowie parafia św. Katarzyny, w latach 1941-1943 w parafii Prokocim (Kraków), po czym w klasztorze OO Augustianów w Krakowie (prokurator i wykładowca w Niższym Seminarium). Od 1950 r. proboszcz parafii św. Agnieszki, następnie od 18 VIII 1954 r. rektor (administrator) kaplicy w Łączanach. Władze zakazały mu jednak sprawować posługi duchowne. Ostatecznie jednak dzięki zabiegowi Kurii ks. Stec objął swoją troską mieszkańców. Dopiero w październiku 1956 r. mógł zamieszkać na plebani, którą władze państwowe oddały w ręce Kościoła. Ks. Stec natychmiast rozpoczął starania o przypisanie budynku plebanii na własność Kościoła, ale władze nie chciały się na to zgodzić. Toteż ks. Stec wysłał do Kurii pismo z prośbą o utworzenie parafii w Łączanach. Ta zdecydowana wola wiernych, pragnących mieć własną parafię, spotkała się jednak z nieprzejednaną postawą władz państwowych, które ciągle sprzeciwiały się utworzeniu nowej parafii. Dodatkowo skomplikowała sprawę prośba przyłączenia wsi Chrzęstowice. Jednak większość mieszkańców Chrzęstowic była temu przeciwna. Wierni z Łączan nie dawali jednak za wygraną i 3 VIII 1960 r. ponownie wysłali do Kurii pismo z prośbą o utworzenie parafii, popartą przez dziekana z Zatora. Jeszcze jedną prośbę o utworzenie parafii w Łączanach przesłał do Kurii administrator parafii Spytkowice. W tej sytuacji Kuria wysłała 10 VIII 1960 r. pismo do Prezydium WRN w Krakowie, zawiadamiające o zamiarze utworzenia parafii w Łączanach. W odpowiedzi Prezydium wyraziło swój sprzeciw, ponieważ uważano, że Łączany można włączyć do parafii Ryczów. Nieudana próba utworzenia parafii stała się przyczyną wielkiego niebezpieczeństwa, w jakim znalazła się placówka duszpasterska. Otóż 9 V 1961 r. ks. Stec sprowadził kapłana Kościoła Polsko-Katolickiego z Warszawy. Ksiądz ten wygłosił kazanie obiecując utworzenie parafii i wybudowanie kościoła. Jednocześnie nie ujawnił różnicy między Kościołem narodowym, a rzymsko-katolickim. Ludzie wierzyli, nie będąc świadomymi, czym przedstawicielem był ów ksiądz. O tym fakcie dowiedział się administrator parafii Spytkowice i poinformował Kurię. Abp E. Baziak 11 V 1961 r. zwołał ks. Steca z obowiązków rektora kaplicy w Łączanach, a na jego miejsce mianował ks. Lachendro, który 15 V 1961 r. objął placówkę. Por. *Zwolnienia i nominacje*, „Notificaciones e Curia Metropolitana Cracoviensi, 1961, nr 4-6, s. 173; AIPN Kr 039/2/16, t. 2, k. 499, Charakterystyka z 8 V 1961 r.; <http://parafia.laczany.pl/index.php/historia-parafii> [odczyt: 17 IX 2016].

³⁴ Związane to było z wyrugowaniem nauki religii ze szkół. Por. S. Bober, *Walka o utrzymanie nauczania religii w szkołach w okresie Polski Ludowej*, „Studia Elckie”, 2012, 14, s. 189-200.

Ustalono kółek różańcowych w grm³⁵, Frydrychowice pięć kółek po 15 osób, Inwałd 2 kółka, w Andrychowice III zakon św. Zyty - 15 osób, Klecza Dolna 2 kółka różańcowe, Łękawica 2 kółka różańcowe, Ponikiew - kółko ministrantów³⁶ - 15, Wieprz 2 kółka różańcowe, Witanowice - 8 kółek róż[zańcowych], Woźniki - 2 kółka róż[zańcowe], Stryśzów - 1 kółko róż[zańcowe], Zakrzów - 4 kółka róż[zańcowe], Mucharz - 8 kółek róż[zańcowych], Leńcze - 5 kółek róż[zańcowych], Paszkówka 1 kółko róż[zańcowe] i kółko ministrantów 15 osób, Wysoka - 1 kółko róż[zańcowe], Zebrzydowice kółko ministrantów 20 osób, Gieraltowice 7 kółek różańcowych, Spytkowice kółko ministrantów 15 osób, Tłuczań 2 kółka róż[zańcowe], Ryczów kółko ministr[antów] 30 osób, Łączany dwa kółka róż[zańcowe], Kalwaria [Zebrzydowska] dwa kółka róż[zańcowe], i kółko ministrantów. Przy zakonie OO. Karmelitów Bosych w Wadowicach istnieje III zakon św. Zyty³⁷. Przy zakonie OO. Bernardynów w Kalwarii [Zebrzydowskiej] również III zakon św. Zyty.

Chóry kościelne: Przy zakonie OO. Bernardynów w Kalwarii chór mieszany osób świeckich i zakonnych, Chocznia chór z osób świeckich, Andrychów chór z osób świeckich, Targanice chór z osób świeckich 31 osób. Inwałd, Frydrychowice zespół amatorski prowadzony przez wikariusza.

Największe nasilenie aktywu kościelnego stwierdzono w Kalwarii [Zebrzydowskiej], gdzie mieści się III zakon św. Zyty, chór kościelny mieszany, dwa kółka różańcowe i kółko ministrantów. Na drugim miejscu Wadowice, gdzie znajduje się III zakon św. Zyty, trzy kółka różańcowe, chór kościelny mieszany, kółko ministrantów, Mucharz silne kółka różańcowe (osiem kółek) żeńskie i męskie, rada parafialna działająca bardzo aktywnie.

Gieraltowice, gdzie znajduje się siedem kółek różańcowych i rada parafialna działająca aktywnie.

Witanowice - osiem kółek różańcowych, kółko ministrantów i rada parafialna - mało aktywna.

8. Referat Służby Bezp. w Wadowicach prowadzi teczkę zagadnieniową na kler w powiecie. Teczka założona 19.II.1959 r. zatwierdzona przez Z[astęp]-cę K[omen-

³⁵ Grm. - skrót od gromada.

³⁶ Ministranci byli również „na celowniku bezpieki”, Por. J. Miłosz, *Jak rozwalić ministrantów?*, „Biuletyn IPN”, 2003, 6(29), s. 70-73.

³⁷ Chodzi o Stowarzyszenie Sług Katolickich św. Zyty. W Wadowicach założone zostało w 1903 r., pięć lat po krakowskim. Powstało staraniem Adeli Dziewickiej i ks. Włodzimierza Ledóchowskiego TJ. Początek stowarzyszeniu dała Stanisława Rząśnicka, która otoczyła opieką dziewczęta wiejskie, podejmujące pracę służących w Wadowicach. Por. H.C. Gil OCD, *Życie gospodarcze w Wadowicach 1918-1939*, „Wadoviana. Przegląd Historyczno-Kulturalny”, 2004, 8, s. 25.

dan]-ta Woj[ewódzkiej] M[ilicji] O[bywatelskiej] Sł[użby] Bezp[ieczeństwa] w Krakowie. Teczka jest prowadzona w/g wzoru Instrukcji Nr 03 składa się z siedmiu części. Wytyczne jednostek nadrzędnych podoficer operacyjny umieszcza wszystkie Zarządzenia i Wytyczne napływające z Departamentu i Wojewódzkiej Komendy. Są większe zakony i św. Jehowy³⁸ prowadzone są osobno podteczki, które wchodzi w ramy teczki zagadnieniowej. Teczka zagadnieniowa prowadzona jest wzorowo, są w niej aktualne plany, charakterystyka kontrwywiadowcza, opisy poszczególnych obiektów zakonnych, parafialnych, wykazy itp.

9. Referat Sł[użby] Bezpieczeństwa prowadzi na każdego jednego księdza świeckiego teczkę osobową, w której gromadzone są materiały napływające na danego księdza, poza tym na aktywniejszych znanych z działalności zakonników i przełożonych klasztorów również prowadzone są teuczki osobowe.

10. Podział kleru na wrogi, pozytywny lub bierny w Referacie istnieje. Nie ma wykazów specjalnych, które obrazowałyby poglądowo ilość, na podstawie materiałów operacyjnych agenturalnych, jak też oficjalnych rozmów o zachowaniu się danego księdza, oficer operacyjny posiada rozeznanie - co uwidocznione jest w tezkach prowadzonych na księży.

11. Wykaz agentury:

Referat Służby Bezpieczeństwa w Wadowicach posiada na kontakcie: czterech informatorów osób duchownych, oraz trzech inf. osoby świeckie.

1. Informator ps.³⁹ „Las” werbowany dnia 27.V.1953 r. na zasadzie lojalności - proboszcz, doniesień sam nie pisze. Spotkania odbywają się w większej części na plebanii, niekiedy również na wolnym powietrzu. Materiały kontrolne nie dają podstaw twierdzić, by informator był zdekonspirowany. Wynagradza się go w formie prezentów imienninowych, pieniędzy nie chce przyjmować. Informator tkwi w sprawie ewidenc[yjno]-obserwac[yjnej] Nr. 4200⁴⁰ posiada możliwości rozpracowania figuranta, ma u niego zaufanie. Ma dotarcie do dziekana, oraz posiada zaufanie w Kurii. Spotkania odbywają się systematycznie, zdarzają się i też przerwy, z uwagi na chorobę informatora. Pozostaje na kontakcie st[arszego] ofic[era] operac[yjnego] Bobka Józefa.

³⁸ W oryginale: Jehowy.

³⁹ Pseudonim.

⁴⁰ Cyfry wpisano odręcznie długopisem.

2. Informator ps. „Rak” werbowany 3.X.1949 r. na zasadzie lojalności. W 1955 r. został wyeliminowany z sieci, ponownie podjęto go na kontakt w grudniu 1959 r. - proboszcz, doniesień sam nie pisze, nie zdekonspirowany. Wynagradzany w formie prezentów imienninowych, pieniędzy nie chce przyjmować. Obecnie nie tkwi w sprawie jest w trakcie prowadzenia do sprawy ewidenc[yjno]-obserwac[yjnej] Nr. 3261. Informator szerszych możliwości niema ze względu na podeszły wiek i małą ruchliwość. Spotkania odbywają się systematycznie - jedno spotkanie na miesiąc, Wszystkie spotkania odbywają się na plebani. Pozostaje na kontakcie st[arszego] ofic[era] operac[yjnego] Bobka Józefa.

3. Inf. ps. „Luis” werbowany 22.III.1952.r. - wikariusz parafii, doniesień sam nie pisze, odmówił kategorycznie pisania doniesień, jakiś czas nie pracował - był wyeliminowany, ponownie podjęto go na kontakt 20.IV.1960 r. Wyraził zgodę na dalszą współpracę i dobrze się zapowiada, spotkania odbywają się na L[okalu] K[ontaktowym]⁴¹ w Wadowicach, na które informator przyjeżdża, obecnie nie tkwi w sprawie.

Posiada możliwości informowania o sytuacji w dekanacie. Od chwili ponownego podjęcia na kontakt wynagradzany nie był. Pozostaje na kontakcie st[arszego] ofic[era] operac[yjnego] Bobka Józefa.

4. Inf. ps. „Ren” zwerbowany dnia 13.V.1960 r. na kompr[omitujących] materiałach natury etyczno-moralnej - ojciec zakonny (prokurator). Informator ten nie jest zarejestrowany, gdyż mimo, że zgodził się na współpracę i po odbyciu jednego spotkania na następne nie przyszedł - mimo kilkakrotnego umawiania się z nim i wyznaczania następnych terminów - również nie przybył na spotkanie. Opracowanie informatora i werbunek przeprowadzone zostały wzorowo, dlatego też trudno obecnie wyrobić sobie zdanie dlaczego Informator „Ren” nie przychodzi na spotkanie. Referat Sł. Bezp. nie rezygnuje jednak z dalszych prób pozyskania go do współpracy. Pozostaje na kontakcie Z-cy K-dta kpt. Hendla J.

5. Inf. ps. „X” werbowany dnia 25.XI.1959 r. na lojalności, osoba świecka doktor (pracuje) w Szpitalu, utrzymuje kontakt z zakonnikami Pallotynami. Doniesień sam nie pisze, nie zdekonspirowany po sprawie nie pracuje. Pozostaje na kontakcie st[arszego] ofic[era] operac[yjnego] Bobka J. Spotkania odbywają się systematycznie na zakładzie.

⁴¹ Lokalem kontaktowym (LK) było mieszkanie wynajmowane przez SB, służące do celów operacyjnych, niemal wyłącznie do potajemnych spotkań funkcjonariuszy ze współpracownikami SB. Zorganizowanie LK miało służyć zakonspirowaniu kontaktów funkcjonariuszy z ich współpracownikami. Właściciel lub najemca mieszkania podpisywał z SB umowę o jego udostępnianiu (za wynagrodzeniem) w konkretnych dniach i godzinach. SB nie mogła informować właściciela LK o faktycznym celu jego wykorzystania. LK nie można było organizować w mieszkaniu, w którego sąsiedztwie mieszkały osoby będące „przedmiotem zainteresowania operacyjnego”. Szerzej: *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945-1989)*, „Materiały Pomocnicze Biura Edukacji Publicznej IPN”, t. I, red. T. Ruzikowski, Warszawa 2004.

6. Inf. ps. „Dobry” werbowany dnia 16.IV.1955 r. na zasadzie lojalności osoba świecka, czł. rady kościelnej, aktywista kościelny. Doniesienia nie pisze sam, z uwagi na to, że pisze słabo, gdyby nie to doniesienia pisałby sam. Nie zdekonspirowany spotkania odbywają się na L.K. w Wadowicach i w Andrychowie. Wynagradzany przypadkowo, natomiast koszty podróży są mu zawsze zwracane, niekiedy z małą nadwyżką, tkwi w sprawie ewidenc[yjno]-obserwac[yjnej] Nr. 4200, spotkania odbywają się systematycznie. Pozostaje na kontakcie st[arszego] ofic[era] operac[yjnego] Bobek Józefa.

7. Inf. ps. „Olek” werbowany dnia 11.IV.1958 r. na zasadzie lojalności osoba świecka - emeryt b[yły] kpt. W[ojska] P[olskiego] z przed 1939 r. Doniesienia pisze sam - niezdekonspirowany, wynagradzany przypadkowo, zwrot kosztów podróży otrzymuje zawsze, w sprawie nie tkwi, posiada natomiast dotarcie i kontakt z klerem i aktywem kościelnym, spotkania odbywają się systematycznie na L.Z. w Wadowicach. Pozostaje na kontakcie st[arszego] ofic[era] operac[yjnego] Bobka Józefa.

8. K.P. ps. „60-B” były informator - osoba świecka, ojciec jego jest kościelnym mieszkając razem z ojcem, przez swego ojca pośrednio zdobywa informacje o klerze. Podaje ciekawe materiały o aktywie kościelnym. Na podstawie materiałów uzyskanych od K.S.⁴² „60-B” Służba Bezpieczeństwa wystąpi z wnioskiem do Kolegium o ukaranie aktywistów kościelnych i księdza proboszcza. Pozostaje na kontakcie st[arszego] ofic[era] operac[yjnego] Bobka Józefa.

9. K.B. ps. „K” zarejestrowany dnia 2.II.1960 r. ksiądz proboszcz. Podaje informacje o figurancie sprawy ewidenc[yjno]-obserwac[yjnej] Nr. 3650, raz jeden otrzymał prezent. Pozostaje na kontakcie st[arszego] ofic[era] operac[yjnego] Bobka Józefa.

10⁴³. Kandydaci do werbunku

Referat Służby bezpieczeństwa w Wadowicach posiada w opracowaniu trzech kandydatów księży świeckich i jednego księdza zakonnego.

1. Kandydat S.T. ksiądz wikariusz - opracowanie wszczęto dnia 2.II.1960 r. werbunek planowany na dzień 15.08.1960 r. Opracowanie prowadzi st[arszy] ofic[er] operac[yjny] Bobek Józef. Z kandydatem dokonano dwukrotnie zetknięcia się. Opracowanie prowadzone nieaktywnie z braku dotarcia agenturalnego. Werbunek planowany jest metodą stopniowego pozyskiwania kandydata - w trakcie prowadzonych z nim rozmów operacyjnych⁴⁴.

⁴² Najprawdopodobniej pomyłka. Zamiast K.S. powinno być K.P.

⁴³ W dokumencie zastosowano błędną numerację. Zamiast „10” powinno być „12” i konsekwentnie kolejna numeracja punktów.

⁴⁴ Była to jedna ze skuteczniejszych metod werbowania agentów (tajnych współpracowników) bezpieki.

2. Kandydat T.A. ksiądz wikariusz; opracowanie wszczęto 29.X.1959 r. werbunek planowany jest do 30. VIII.1960 r. Opracowanie prowadzone aktywnie. Z kandydatem przeprowadzono dwie rozmowy wstępne, zetknięcia dokonano pod pretekstem kupna samochodu, gdyż kandydat nosił się z zamiarem sprzedaży. W trakcie rozmowy umówiono się z kandydatem na spotkanie w Wadowicach - na które jednak nie przybył. Ponownie spotkano się z nim na terenie szkoły (chodziło o naukę religii), w trakcie tej rozmowy ponownie umówiono spotkanie w Wadowicach, na którą to rozmowę kandydat przyjechał. Opracowanie prowadzi st[arszy] ofic[er] operac[yjny] Bobek Józef.

3. Kandydat K.B. ksiądz proboszcz opracowanie wszczęto dnia 17.06.1958 r. Z kandydatem przeprowadzono kilka rozmów operacyjnych. Terminu ewentualnego werbunku nie można przewidzieć, gdyż z przeprowadzonych rozmów z kandydatem wynika, że może nie ugodzić się na współpracę. Wyczekuje się, by zdobyć na niego jakiegokolwiek materiały - dające możliwość uzasadnienia rozmowy, materiał taki ostatnio uzyskano, wymaga on jednak jeszcze pogłębienia i udokumentowania st[arszego] ofic[era] operac[yjnego] Bobek Józef.

4. Kandydat I.F. ojciec zakonny z zakonu OO. Karmelitów Bosych. Opracowanie wszczęto w dniu 11.XII.1957 r. Kandydat jest opracowany, terminu werbunku nie można przewidzieć, gdyż opracowujący oficer napotyka na trudności w zetknięciu się z kandydatem. Opracowanie prowadzi st[arszy] ofic[er] operac[yjny] Bobek Józef.

11. Sprawy:

Referat Służby Bezpieczeństwa w Wadowicach po linii kleru prowadzi osiem spraw ewidencyjno-obszernych.

1. Sprawa ewidenc[yjno]-obszern[yjna] Nr. 3261 założona dnia 17.X.1956 r. na dziekana ks. Prochownika Leonarda⁴⁵. Podstawa założenia sprawy - wrocie wystąpienia z ambony i nie przestrzeganie porozumienia zawartego między Rządem, a Episkopatem. W sprawie znajduje się plan kierunkowy rozpracowania opracowany dnia 15.X.1959 r. Dotychczas w sprawie nie wykorzystywano agentury. Obecnie w sprawie pracuje in[formator] ps[eudonim] „Rak”, który ma bezpośrednio dotarcie do figuranta. Sprawa

⁴⁵ Ks. Leonard Prochownik (ur. 10 X 1883 w Czernichowie, zm. 23 II 1963 w Wadowicach) – polski duchowny katolicki, prałat, szambelan papieski, kapłan archidiecezji krakowskiej. Święcenia kapłańskie otrzymał 3 VII 1910 r. Pracował jako wikariusz w Czarnym Dunajcu, Zakopanem (1910-1915) oraz w parafii Ofiarowania NMP w Wadowicach (od 1 VIII 1915 r. do 1928 r.). Od 22 III 1929 r. do 23 II 1963 r. tamże jako proboszcz. W czasach II wojny światowej parafia Ofiarowania NMP w Wadowicach została oddzielona od stolicy archidiecezji krakowskiej, znajdując się wśród terenów włączonych do III Rzeszy. Decyzją arcybiskupa metropolity krakowskiego księcia Adama Stefana Sapiehy proboszcz parafii ks. Leonard Prochownik został mianowany wikariuszem generalnym archidiecezji krakowskiej na III Rzeszę. Pełnił również funkcję dziekana dekanatu wadowickiego. Por. Ks. T. Isakowicz-Zaleski, *Księża wobec bezpieki na przykładzie Archidiecezji Krakowskiej*, Kraków 2007, s. 40; P. Mardyla, *Prochownik Leonard (1883-1963)*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, t. 2, red. J. Myszor, Warszawa 2003, s. 231-234.

prowadzona estetycznie, materiały są spisane i ułożone w chronologicznym⁴⁶ porządku. Figurant sprawy po przebytej chorobie mniej aktywnie działa, niż uprzednio.

2. Sprawa ewidenc[yjno]-obserwac[yjna] Nr. 4250 założona dnia 28.I.1960. r. przekazana z Bielska na ks. proboszcza Giżyckiego Tadeusza⁴⁷. Podstawa założenia sprawy - utrzymywanie kontaktu z ambasadami państw kapitalistycznych i wrogie wystąpienia na kazaniach. Kierunkowego planu w sprawie niema, gdyż po przekazaniu sprawy postanowiono przy pomocy agentury przyjrzeć się figurantowi. Informacje o figurancie otrzymuje się od K.S. nierejestrowanego ps[eudonim] „S”, który ma bezpośrednio dotarcie do figuranta. Jak dotychczas, nie stwierdzono, by figurant występował wrogo. Kontakt Sł[uzbowy] „S”, podaje, że fig[urant] sprawy z własnej inicjatywy założył bibliotekę, z której korzystają parafianie. Materiały w sprawie są ułożone w chronologicznym porządku i spisane. Planuje się pod figuranta podstawić informatora] ps[eudonim] „Luis”, który przebywa na sąsiedniej parafii.

3. Sprawa ewidenc[yjno]-obserwac[yjna] Nr. 3190 założona 22.IX.1956 r. na ks. proboszcza Przebindę Walentego⁴⁸. Podstawa - wrogie wystąpienia na kazaniach i wrogie wypowiedzi pod adresem władz PRL. Do sprawy wprowadzany jest inf. ps. „Luis”, który ma bezpośrednie dotarcie do figuranta, ma również do niego dotarcie inf. ps. „Koło” - jednak do chwili obecnej aktywnie nie był w sprawie wykorzystywany. Na skutek rozmowy, jaką przeprowadził z fig. sprawy Z[astęp]ca K[omen]d[an]ta Sł. Bezp. w Krakowie w sprawie poszukiwanego szantażysty i na skutek tego, że figurant zorientował się, iż jest obserwowany przez Sł[uzbę] Bezp[ieczeństwa] w Wadowicach - o czym poinformował go kandydat do werbunku ks. X.J. - figurant zaprzestał aktywnej działalności, obecnie uważa na siebie⁴⁹. Plan do sprawy jest w trakcie opracowania - nie ukończony. Sprawa pod względem estetycznym prowadzona wzorowo.

⁴⁶ W oryginale: fronologicznym.

⁴⁷ Ks. Tadeusz Giżycki (1917-1986) ur. w Oświęcimiu (arch. Krakowska), święcenia kapłańskie otrzymał w 1941 r. Wikariusz parafii Wilkowice (1941-1945), katecheta w Żywcu (1945-1946) i Białej Krakowskiej (1946-1959), adm. (1959-1966) i proboszcz parafii Ryczów (1966), proboszcz parafii Dobczyce (1966-1984), tamże rezydent, nast. rezydent w Żabnicy (1986). Notariusz dek. zatorskiego (1957-1966) i dek. myślenickiego (1967-1971), wizytator katechizacji parafialnej dek. zatorskiego (do 1966), współpracownik Wydziału Charytatywnego Kurii Metropolitalnej w Krakowie z terenu dek. dobczyckiego (mianowany w 1974 r.), referent do spraw liturgicznych dek. dobczyckiego (mian. 1981). RM (1966). Zmarł w Żabnicy, pogrzebany w Dobczycach. Por. Ks. J. Marecki, *Represje wobec osób duchownych...*, t. 2, s. 157-159.

⁴⁸ Ks. Walenty Przebinda (ur. 1912 r., święcenia kapłańskie 1937 r.) był wówczas proboszczem parafii w Paszkówce, a także od 1958 r. prezesem ochotniczej Straży Pożarnej. Por. IPN Kr 039/2/16, t. 2, k. 490, Informacja dot. kleru w powiecie wadowickim z 28 IV 1961 r., „Kuria metropolitalna w Krakowie. Elenchus 1952”, Kraków b.r.w., s. 36.

⁴⁹ Według donosów ks. Przebinda „na kongregacjach dekanalnych nastawiał księży, aby nie współpracowali z władzami świeckimi, ponieważ jest to niezgodne z etyką katolicką”. W 1960 r. utracił prawo nauki religii w szkołach. Zob. IPN Kr 039/2/16, t. 2, k. 522-523, Streszczenie materiałów w sprawie operacyjnej obserwacji nr 293 na ks. Przebinda Walentego.

4. *Sprawa ewidenc[yjno]-obserwac[yjna] Nr. 4200 założona dnia 26.XI.1959 r. na ks. v[i]ce dziekana Szlachtę Stanisława⁵⁰. Podstawa wrogie wypowiedzi z ambo-ny oraz uprzedzanie księży, by nie szli na współpracę z władzami. Figurant sprawy rozpracowywany jest przez inf. ps. „Las” i „Dobry”. Ostatnio mimo sporządzonego wniosku o nie udzielenie mu pozwolenia na wyjazd (wycieczkę do Włoch) figurant pojechał. Planu w sprawie niema, materiały od sieci wpływają jednak na bieżąco, ułożone są w chronologicznym porządku nie ma spisu zawartości.*

5. *Sprawa ewidenc[yjno]-obserwac[yjna] Nr. 3650 założona 3.I.1958.r. na ks. wikarego Pałowskiego Edwarda⁵¹. Podstawa założenia - wrogi stosunek do władz P.R.L. - co nie potwierdza się. Sprawa przekazana z Miechowa. Obserwując figuranta - Referat Służby Bezp[ieczeństwa] w Wadowicach nosi się z zamiarem zaniechania dalszego prowadzenia sprawy co jest słuszne. Materiały wskazują bowiem, że ksiądz ten więcej myśli o wygodach osobistych, niż o pracy duszpasterskiej.*

6. *Sprawa ewidenc[yjno]-obserwac[yjna] Kr. 3607 założona dnia 3.XII.1957 r. Podstawa - wrogie wystąpienia na kazaniach. Na ojca zakonnego Gut Paweł⁵² - Karmelita Bosy. Plan kierunkowy w sprawie jest, lecz z uwagi na brak agentury nie był realizowany. Obecnie zawerbowano do sprawy inf. ps. „Ren”, który ma bezpośrednie dotarcie do fig. Sprawa przekazana z Poznania. W sprawie mogą być wykorzystani inf. ps. „Sikorski” i inf. ps. „Stanisław” - pozostający na kontakcie Wydziału III-go Sł. Bezp. K[omendy] W[ojewódzkiej] M[ilicji] O[bywatelskiej] w Krakowie - co uzgodniono z ofic[erem] prowadzącym sprawę. Materiały w sprawie ułożone w chronologicznym⁵³ porządku. Sprawę prowadzi Z[astęp]ca K[omen]d[an]ta kpt. Hendel.*

⁵⁰ Ks. Stanisław Szlachta był stale inwigilowany. W jednym z donosów zapisano o nim „Ks. Stanisław Szlachta mimo tak skołatanego serca zdołał zdrowo z pewną rodziną z Kalwarii w ubiegłym roku odbyć podróż dwutygodniową do Rzymu. Wyrozumiałość widocznie ze strony jego serca była zadziwiająca. Por. IPN Kr 039/2/16 t. 2, k. 514, Meldunki i informacje dot. działalności kleru, Doniesienie Tajnego Współpracownika „Walerian” z 26 V 1961 r.

⁵¹ Powinno być: ks. Edward Pawłowski (w 1952 r. wikariusz w parafii Kocmyrzów). Por. „Elenchus 1952”, s. 19.

⁵² Właściwie O. Władysław Gut OCD (imię zakonne Paweł od św. Piotra) (1911-1976), karmelita bosy, ur. Sułoszowa. Do zakonu Karmelitów Bosych wstąpił w 1926 r., święcenia kapłańskie otrzymał w 1934 r.; wychowawca kleryków (1936-1942), przeor zakonu w Krakowie (1942-1945, 1946), Poznaniu (1947-1951), Łodzi (1954-1960), duszpasterz w Krakowie (1960-1976), administrator Wydawnictwa Karmelitów Bosych (1936-1946), redaktor miesięcznika „Głos Karmelu” (1939-1941), definitor prowincji (1946-1948). W dniu 16 XI 1945 r. aresztowany i więziony do 15 IV 1946 r. z dwoma innymi współbraćmi za nielegalny druk w piwnicy klasztoru i kolportaż ulotek o treści antypaństwowej. Podczas procesu sądowego uniewinniony. Następnie 3 XII 1957 r. UB założyło na niego sprawę ewidencyjno-obserwacyjną (nr 3607) z powodu wrogich wystąpień podczas kazań. Był inwigilowany w ramach TEOK (nr 29710). Zmarł w Krakowie, pochowany tamże na cmentarzu Rakowickim. Por. Ks. J. Marecki, *Represje wobec osób duchownych...*, t. 2, s. 174-175.

⁵³ W oryginale: homologicznym.

7. *Sprawa ewidenc[yjno]-obserwac[yjna] Nr.3929 założona dnia 13.X.1958.r. na ks. proboszcza Stuglik Adolfa⁵⁴. Podstawa - wrogie wypowiedzi z ambon. Plan kierunkowy w sprawie realizowany, po sprawie pracuje inf. ps. „Frączek” - osoba świecka, wprowadza się do sprawy inf. ps. „Rak” (ksiądz). Materiały do sprawy wpływają systematycznie, są ułożone w chronologicznym⁵⁵ porządku i spisane. Sprawę prowadzi Z[astęp]ca K[omen]d[an]ta kpt. Hendel.*

8. *Sprawa ewidenc[yjno]-obserwac[yjna] Nr. 3751 założona dnia 6.III.1958 r. na ks. proboszcza Zapalę Józefa⁵⁶. Podstawa: wrogie wypowiedzi na kazaniach Plan kierunkowy w sprawie realizowany. Po sprawie pracuje inf. ps. „Gołąb” osoba świecka, posiada bezpośrednie dotarcie do fig., może być również wykorzystywany w sprawie inf. ps. „Kolo”, lecz od niego materiały nie napływają. Sprawa pod względem estetycznym prowadzona wzorowo. Sprawę prowadzi Z[astęp]ca K[omen]d[an]ta kpt. Hendel.*

12. *Aktualna sytuacja polityczna w środowisku kleru w związku z realizacją wielkiej nowenny:*

Referat Służby Bezpieczeństwa w Wadowicach zanotował że dziekan ks. Motyka Józef⁵⁷ na kongregacji dekanalnej postawił bardzo mocno przed podległymi mu księżmi sprawę walki kleru z Ustawą o dozwolonym przerywaniu ciąży. Na kongregacji tej wzywał księży, by konsekwentnie⁵⁸ zbijali argumenty podawane w prasie. Wystąpił również na kazaniu, gdzie stwierdził, że ziemia może wyżywić jeszcze drugie tyle ludzi, nie zachodzi potrzeba walki z dużym przyrostem naturalnym. Stawiał np. Francję, gdzie przyrost naturalny jest mały i jest spowodowany degeneracją społeczeństwa - to samo może zaistnieć w Polsce - jeśli kler nie przeciwstawi się Ustawie o przerywaniu ciąży⁵⁹.

⁵⁴ Ks. Adolf Stuglik prowadził wówczas w parafii Barwałd Dolny katechizację dzieci pierwszokomunijnych.

⁵⁵ W oryginale: hronologicznym.

⁵⁶ Ks. Józef Zapala (1903-1980), ur. Lubomierz (arch. Krakowska), święcenia kapłańskie w 1931. Wikariusz parafii Krzęcin (1931-1933), Prądnik Czerwony (1933-1934), Bachowice (1934-1935), Andrychów (1935-1936), Bolechowice (1936-1937), katecheta w Bieżanowie (1937), wikariusz parafii Osielec (1937-1938), tamże adm. parafii (1938-1939), wikariusz parafii Szaflary (1939-40; 1941), Chochołów (1940-1941), rezydent zam. w domu rodzinnym w Lubomierzu (1941-1944), wikariusz parafii Maniowy (1944), administrator parafii Buczkowice (1945-1957), Izdebnik (1957-1963), Krzeczów (1963-1966) i tamże proboszcz (1966-1968), rezydent w parafii Nowy Targ (od 1969) i okresowo w Ostrowsku. Podczas wojny współpracował z AK. Zmarł w Rabce, pogrzebany w Nowym Targu. Por. Ks. J. Marecki, *Represje wobec osób duchownych...*, t. 1, Kraków 2014, s. 265-266.

⁵⁷ Ks. Józef Motyka jako dziekan dekanatu suskiego był inwigilowany m.in. przez tajnego współpracownika „Luis”.

⁵⁸ W oryginale: konsekwentnie.

⁵⁹ Chodzi o ustawę z dnia 27 kwietnia 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. z 1956 r., nr 12, poz. 61 i 62.). Trzy lata później, w roku 1959, Ministerstwo Zdrowia wydało nowe rozporządzenia wykonawcze w duchu jak najdalej idących ułatwień w uzyskaniu przez kobiety orzeczenia o dopuszczalności przerywania ciąży. Wystarczyło jej ustne zeznanie o trudnej sytuacji, aby zabieg został przeprowadzony.

Ks. proboszcz *Żądło Mikołaj*⁶⁰ straszył kobiety przy spowiedzi, że nie da rozgrzeźnienia tym, które ośmielą się przerwać ciążę⁶¹.

W okolicy Kalwarii stwierdzono pochod figurki⁶² matki Boskiej. Figurka wędruje wśród wiernych od domu do domu. Przy okazji odbywają się modły wiernych. Równocześnie rozprowadza się formularze, na których zobowiązują się wierni do zachowania trzeźwości. Nie ustalono jeszcze inspiratora wędrowki owej figurki⁶³. Akcją obecnie kieruje aktyw klerykalny. We wsi Stanisław - parafia Zebrzydowice stwierdzono, że koło Gospodyń Wiejskich organizuje pielgrzymkę do Częstochowy rzekomo, jako wycieczkę, w rzeczywistości natomiast jest to zaszyfrowana pielgrzymka, z którą ma jechać ksiądz wikary tej parafii.

13. Represje zastosowane przeciwko księżom i aktywowi świeckiemu:

W roku 1957 Referat Służby bezpieczeństwa w Wadowicach nie posiada danych o karach jakie wymierzono księżom.

W 1958 r. ukarano sędownie ks. wikarego Kacańdę Stanisława⁶⁴ grzywną 2 500 zł, oraz pozbawiono go prawa nauczania religii w szkole.

W roku 1959 sędownie ukarano trzy miesięcznym aresztem ks. proboszcza Karabłą Antoniego⁶⁵, oraz pozbawiono go prawa nauczania religii.

⁶⁰ Ks. Mikołaj *Żądło* (1907-1992) – ur. w Pcimiu; święcenia kapłańskie w 1933 r., wikariusz parafii Biały Kościół (1933-1935), Jeleśnia (1935-1938), po urlopie zdrowotnym wikariusz parafii Kościelisko (1938-1942?) i Czarny Dunajec (1942?), adm. Parafii Trzebinia (1942-1951), Zakrzów (1951-1966), tamże proboszcz (1966-1967), administrator (1967-1968) i proboszcz parafii Odrowąż Podhalański (1968-1975), penitencjarz w Kozach (1975-1992). Ostatnie miesiące życia spędził w DKCh w Krakowie-Swoszowicach, gdzie zmarł, pogrzebany w Kozach. Wielokrotnie inwigilowany od 1946 r. i karany. W 1962 r. funkcjonariusze RSB KPMO w Wadowicach prowadzili z nim tzw. rozmowy profilaktyczne z powodu naklaniania podczas kazań do zawierania ślubów kościelnych, a nie tylko ślubów świeckich. W późniejszych latach wielokrotnie karany za nie prowadzenie księgi inwentarowej, organizowanie procesji bez zgody władz, w styczniu 1968 r. nie zatwierdzony na urząd proboszcza w parafii Odrowąż. Por. Ks. J. Marecki, *Represje wobec osób duchownych...*, t. 2, s. 359-360.

⁶¹ Zgodnie z obowiązującym wówczas Kodeksem Prawa Kanonicznego kan. 2350 § 1 stanowił w dziale o przestępstwach przeciwko życiu, że wszyscy, nie wyłączając matki, którzy spędzają płód, popadają tym samym (*ipso facto*), z chwilą, w której nastąpił skutek (*effectu secuto*), w ekskomunikę wiążącą siłą zaistnienia faktu (*latae sententiae*) zastrzeżoną ordynariuszowi; duchowni zaś mają być nadto deponowani. Por. W. Góralski, *Z problematyki teologiczno-prawnej ochrony życia nienarodzonych*, „Studia Płockie”, 1977, 5, s. 300-309.

⁶² W oryginale: figórki.

⁶³ W oryginale: figórki.

⁶⁴ Powinno być: Ks. Stanisław Kocańda (ur. w 1930 r., wyświęcony na kapłana w 1956 r.). Od 2006 r. na emeryturze, rezydent w parafii Matki Bożej Królowej Polski w Ryczowie.

⁶⁵ Katalog zastosowanych wobec niego kar jest znaczny. 8 X 1950 r. ukarany trzymiesięcznym aresztem z zawieszeniem na 2 lata – powód nieznan, w 1950 r. pozbawiony pracy w szkole jako katecheta z powodu odmowy podpisania Apelu Sztokholmskiego i wrogich wypowiedzi, po 1950 r. kilkakrotnie karany przez Kolegium Karno-Administracyjne (KKA) przy PPRN w Wadowicach, w 1959 r. ukarany przez Sąd Powiatowy w Wadowicach (nr sprawy 761/59) trzymiesięcznym aresztem z zawieszeniem na 2 lata z powodu pochowania zmarłego parafianina bez zezwolenia USC, z tego też powodu ukarany przez KKA przy PPRN w Wadowicach, 14 III 1967 r. wezwany na rozmowę przez przewodniczącego PPRN w Wadowicach i nakłaniany do rezygnacji z odczytywania listu Episkopatu Polski w sprawie budownictwa sakralnego, w drugim kwartale 1967 r. ukarany

Kolegia ukarały dziewięciu księży, w tym jednego zakonnika, stało się to na wniosek Referatu Służby Bezpieczeństwa w Wadowicach.

Sprawę ks. Karabuly Antoniego prowadził Wydział Śledczy K[omendy] W[ojewódzkiej] M[ilicji] O[bywatelskiej] Sł[uzby] Bezp[ieczeństwa] w Krakowie - ksiądz został ukarany 3-ch miesięcznym aresztem i pozbawieniem prawa nauczania religii. Przeprowadzono trzy rozmowy profilaktyczne, w tym jedną z zakonnikiem.

Na wniosek Referatu Służby Bezpieczeństwa Kolegia ukarały 19 osób aktywu świeckiego i 2 świadków Jehowy⁶⁶, usunięto 1-go katechetę z nauki religii - za stwierdzone bicie dzieci.

W 1960 r. Wydział Śledczy K[omendy] W[ojewódzkiej] M[ilicji] O[bywatelskiej] Kraków prowadzi sprawę p[rzeciw]ko ks. katechecie Kubiś Adamowi za bicie dzieci - sprawę przekazano do Sądu.

Na wniosek Referatu Sł. Bezp. Kolegia ukarały 8-miu księży, w tym 3-ch zakonnych, Sposób aktywu świeckiego i 1 św. Jehowy⁶⁷. Ze szkół usunięto 2-ch katechetów, w obu wypadkach za pobicie dzieci - są to księża: ks. Kubiś Adam i ks. Kaptcia Jan.

14. Budownictwo Sakralne na terenie powiatu Wadowice:

Od 1956. r. stwierdzono, że został wybudowany kościół w Skawinkach - należących do parafii Lanckorona. Kościół obsługiwany jest przez księży z parafii Lanckorona⁶⁸. Kościół ten przeniesiono z parafii Przytkowice jako zabytkowy i wyremontowano⁶⁹. Remont ukończono w 1959 r. Wybudowano kaplicę cmentarną w Kalwarii Zebrzydowskiej, budowę zakończono w 1959 r. Obie budowy przeprowadzono legalnie. Na przeniesienie kościoła do Skawinek parafia w Lanckoronie otrzymała część funduszków z dotacji państwowych, część zaś uzyskano ze zbiórek wśród parafian. Kaplica cmentarna w Kalwarii powstała ze zbiórek organizowanych wśród parafian.

15. Wyznania nie katolickie na terenie pow[iatu] Wadowice:

Na terenie pow. Wadowice działają następujące sekty nie katolickie:

przez Kolegium przy PPRN w Wadowicach grzywną 1500 zł. za zorganizowanie publicznej zbiórki pieniędzy, inwigilowany w ramach TEOK. Por. Ks. J. Marecki, *Represje wobec osób duchownych...*, t. 2, s. 182-183.

⁶⁶ W oryginale: Jehowy.

⁶⁷ W oryginale: Jehowy.

⁶⁸ W 1954 r. drewniany kościół został przeniesiony z Przytkowic, gdzie wybudowano murowany kościół. Nosił wezwanie św. Katarzyny i Świętej Trójcy. Do 15 sierpnia 1982 r. stanowił filię kościoła parafialnego w Lanckoronie. W tym dniu został wydzielony jako osobna parafia przez kard. F. Macharskiego. Por. P. Kutaś, *Szlak architektury drewnianej w Małopolsce*, Zakrzów 2013, s. 42.

⁶⁹ W Narodowym Instytucie Dziedzictwa woj. małopolskiego kościół parafialny w Skawinkach pw. św. Katarzyny i Świętej Trójcy, drewniany, 1733, 1959-1961, został wpisany pod nr rej.: A - 393/81 z 2 IV 1981 r.

1. Świadkowie Jehowy⁷⁰ - największe skupisko w grm. Sułkowice, Targanice ustalono około 30 osób. Tam również zamieszkuje aktyw tejże sekty. W grm. Hadocza 6 osób, Tomice 5-osób, Wadowice 15-osób, Spytkowice 10-osób, Mucharz 8-osób, Stryszów 5-osób, Choczniak 6 osób, Andrychów 3 osoby, Roczniny 5 osób, Rzyki 6 osób.

Po zagadnieniu św. Jehowy pracuje K. B. ps. „P”, którego żona jest czł[onkiem] Św. Jehowy⁷¹.

Prowadzi się również opracowanie kandydata do werbunku M. J.

2. Badacze Pisma Świętego - Ustalono, że członkowie tej sekty rozmieszczeni są w następujących gromadach: Roczniny ok. 15 osób, Andrychów ok. 4 osoby, Gorzeń 12 osób, Jaroszewice 10 osób.

15. Realizacja Wytucznych Wydziału III-go Sł[użby] Bezp[iecieństwa] K[omendy] W[ojewódzkiej] M[ilicji] O[bywatelskiej] w Krakowie przez Referat Służby Bezpieczeństwa Wadowice.

Stwierdzono, że wytuczne napływające z Wydziału III-go Sł[użby] Bezp[iecieństwa] K[omendy] W[ojewódzkiej] M[ilicji] O[bywatelskiej] w Krakowie ofic[er] operc[yjny] prowadzący rozpracowanie kleru przechowuje w teczce zagadnieniowej. Wytuczne te są realizowane. Na każde pismo udzielane są odpowiedzi, przeprowadzane są również konieczne czynności operacyjne zmierzające do ustalenia potrzebnych danych do odpowiedzi. W tym względzie nie stwierdzono uchybień.

17. Współpraca Referatu Służby Bezpieczeństwa z pozostałymi Służbami Komendy Powiatowej M[ilicji] O[bywatelskiej] Wadowice:

Po ostatniej odprawie K[omend]d[an]tów M.O. odnośnie współpracy Służb M.O. ze Służbą Bezpieczeństwa w zwalczaniu wrogiej działalności kleru w terenie daje się zauważyć znaczną poprawę na tym odcinku. Coraz więcej milicjantów nie przechodzi obok obojętnie wobec tych zagadnień i tak:

Kierownik Komisariatu M[ilicji] O[bywatelskiej] w Andrychowie nadesłał do Z[astępcy] K[omend]d[an]ta Sł[użby] Bezp[iecieństwa] w Wadowicach notatkę o zebraniu jakie urządził ks. Paniak Jan⁷² w Inwałdzie. Na zebraniu tym zainicjował zbiórkę pieniężną na remont kościoła. Kier[ownik] Komis[ariatu] poinformował również notatką o stosunkach panujących między parafianami, a księdzem.

⁷⁰ W oryginale: Jehowy.

⁷¹ W oryginale: Jehowy.

⁷² Ks. Jan Paniak był w Inwałdzie administratorem parafii. Zmarł 2 sierpnia 1961 r. Por. *Zmiany w archidiecezji*, „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi, 1961, nr 9-10, s. 252.

Kpt. Porzycki z Komendy Pow[iatowej] M[ilicji] O[bywatelskiej] w Wadowicach przewodnik psa poinformował osobiście st[arszego] ofic[era] operac[yjnego] Bobka Józefa o tym, że ks. wikary Kubiś Adam z Wadowic wprowadzał za uszy uczniów szkoły podst. w Wadowicach do sali, w której uczy religii - pozostawiając ich po lekcjach. W czasie sprawdzania tej informacji okazało się, że ks. Kubiś stosował karę chłosty i inne w stosunku do dzieci, które uchylały się od brania udziału w lekcjach religii. Sprawa została oddana do Sądu.

Kierowca KP MO plut[onowy] Spisak Stanisław poinformował o zebraniu św. Jehowy⁷³, które odbyło się w pobliżu jego miejsca zamieszkania - na podstawie tej informacji sporządzono wniosek do Kolegium i ukarano grzywną organizatora zebrania⁷⁴.

K[omen]d[an]t Posterunku w Brzeźnicy ppor. Chudziak Stanisław poinformował o pobycie w parafii Marcyporęba biskupa Wojtyły i o powiązaniach Kierownika domu Kultury ob. Cholewy z ks. biskupem i miejscowym dziekanem. W Brzeźnicy Sekr[etarem] P[odstawowej] O[rganizacji] P[artyjnej] chcąc odciągnąć ludność od udziału w uroczystościach - jakie planował kler w związku a pobytem biskupa i zakończeniem rekolekcji - postanowił zorganizować imprezę z udziałem losowania „Lajkonika”⁷⁵. Impreza miała się odbyć w Domu Kultury. Kier[ownik] Domu Kultury ob[ywate]l Cholewa osobiście pojechał do Krakowa i odwołał tą imprezę na następną niedzielę. Zaznaczyć należy, że w dniu tym przypadało święto Ludowe. Tym samym odwołanie imprezy przez ob[ywate]la Cholewę storpedowało uroczystości Święta Ludowego. Stwierdzono również, że Kier[ownik] Domu Kultury ob[ywate]l Cholewa brał udział w przyjęciu urządzonym przez proboszcza z udziałem ks. Biskupa Wojtyły⁷⁶, a następnie sam u siebie zorganizował przyjęcie dla biskupa, który to jest kolegą szkolnym Cholewy.

18. *Trudności na jakie napotyka Referat Służby Bezpieczeństwa w pracy na odinku walki z działalnością kleru:*

Referat Sł[użby] Bezpieczeństwa w Wadowicach napotyka na trudności szczególnie przy pozyskiwaniu agentury księżowskiej. Pomimo zebrania materiałów (wykroczenia administracyjne, względnie natury etyczno-moralnej) księża nie wyrażają zgody na

⁷³ W oryginale: Jechowy.

⁷⁴ Brak danych osobowych organizatora.

⁷⁵ Była to popularna regionalna gra liczbowa podobna do dzisiejszych gier Totalizatora Sportowego.

⁷⁶ Karol Wojtyła był permanentnie inwigilowany, a jego nazwisko przewijało się w wielu dokumentach bezpieki zarówno na terenie archidiecezji krakowskiej, jak i innych diecezji polskich. Por. M. Lasota, *Donos na Wojtyłę. Karol Wojtyła w teczach bezpieki*, Kraków 2006.

współpracę⁷⁷. W dwóch wypadkach księża wyrazili zgodę na współpracę, by po odbyciu jednego do dwóch spotkań odmówić kategorię współpracy. W trzech wypadkach księża w ogóle nie wyrazili zgody na współpracę przy werbunku⁷⁸.

Źródło: AIPN Kr 039/2/16, cz. 2, k. 403-413, Meldunki i informacje dot. działalności kleru, Sprawozdanie z pracy operacyjnej po linii kleru Referatu Śl. Bezp. KP MO w Wadowicach, oryginał, mps.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej

Niepublikowane

Kucharczyk R., Ku pamięci przyszłym pokoleniom. Szkice z historii parafii marcyporębskiej, mps, Marcyporęba 2002.

Opracowania

- Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. I. 1944-1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.
- Aparat Bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza* t. II 1956-1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006.
- Bilińska-Gut A., *Struktura i organizacja Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1944-1954*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2001, nr 15.
- Bober S., *Walka o utrzymanie nauczania religii w szkołach w okresie Polski Ludowej*, „Studia Elckie”, 2012, nr 12, s. 189-200.
- Do prześladowania nie daliśmy powodu... *Materiały z sesji poświęconej procesowi Kurii krakowskiej*, red. R. Terlecki, Kraków 2003.
- Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL 1944-1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997.
- Dudek A., *Problem budownictwa sakralnego w stosunkach państwa z Kościołem rzymskokatolickim w Polsce w latach 1957-1970*, „Dzieje Najnowsze”, 1995, nr 1 (27).
- Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2003.
- Dyrz R., Laska J., Rażny J. ks., Zajac E., *Teczka Ewidencji Operacyjnej na Księdza. Teoria i praktyka pracy operacyjnej SB*, Kraków 2009.
- Dziurok A., Marek Ł., „Niewspółpracownicy” w sutannach. Przyczynki na temat niepowodzeń w werbunku agentury wśród duchowieństwa w sutannach, „Znaki Nowych Czasów”, 2007, nr 18, s. 13-24.

⁷⁷ Por. A. Dziurok, Ł. Marek, „Niewspółpracownicy” w sutannach. Przyczynki na temat niepowodzeń w werbunku agentury wśród duchowieństwa w sutannach, „Znaki Nowych Czasów”, 2007, nr 18, s. 13-24.

⁷⁸ Poniżej pieczęć prostokątna o treści: *Z-ca Komendanta Powiatowego Milicji Obywatelskiej ds. Służby Bezpieczeństwa w Wadowicach* /-/ Hendel J. kpt.; nieczytelny podpis.

- Frazik W., Musiał F., Szpytma M., Wenklar M., *Twarze krakowskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Krakowie. Informator personalny*, Kraków 2006.
- Gil H.C. OCD, *Życie gospodarcze w Wadowicach 1918-1939*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2004, nr 8, s. 10-27.
- Góralski W., *Z problematyki teologiczno-prawnej ochrony życia nienarodzonych*, „Studia Płockie”, 1977, nr 5, s. 300-309.
- Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945-1989)*, „Materiały Pomocnicze Biura Edukacji Publicznej IPN”, t. I, red. T. Ruzikowski, Warszawa 2004.
- Isakowicz-Zaleski T. ks., *Księża wobec bezpieki na przykładzie Archidiecezji Krakowskiej*, Kraków 2007.
- Jasiukiewicz M., *Kościół katolicki w polskim życiu politycznym 1945-1989*, Wrocław 1993.
- Kamińska M., *Aparat bezpieczeństwa wobec Kościoła w powiecie wadowickim*, w: *Represje władz komunistycznych wobec społeczeństwa Polski południowo-wschodniej w latach 1944-1956*, red. Ks. B. Staniszek, Sandomierz 2012, s. 61-201.
- Kania D., *Gry tajnych służb*, Kraków 2015.
- Kądziałowa P., *Kościół a państwo w Polsce 1945-1965*, Wrocław 1990.
- Kościelniak M., *Płaszczyny represji wobec ks. Jerzego Popiełuszki*, „Vade Nobiscum”, 2016, nr 17, s. 105-114.
- Kutaś P., *Szlak architektury drewnianej w Małopolsce*, Zakrzów 2013.
- Lasota M., *Donos na Wojtyłę. Karol Wojtyła w teczках bezpieki*, Kraków 2006.
- Ludzie bezpieki w walce z Narodem i Kościołem. Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944-1978 - Centrala*, oprac. M. Piotrowski, Lublin 2000.
- Mardyła P., *Prochownik Leonard (1883-1963)*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, t. 2, red. J. Myszor, Warszawa 2003, s. 231-234.
- Marecki J., *Represje wobec osób duchownych i zakonnych na terenie woj. krakowskiego 1944-1975*, Kraków 2016.
- Marecki J., *Zakony pod presją bezpieki. Aparat bezpieczeństwa wobec wspólnot zakonnych na terenie województwa krakowskiego 1944-1975*, Kraków 2009.
- Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec kościołów i związków wyznaniowych 1945-1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004.
- Micewski A., *Kościół - państwo 1945-1989*, Warszawa 1994.
- Michel V., *Kościół katolicki a totalitaryzm*, Warszawa 1995.
- Miłosz J., *Jak rozwalić ministrantów?*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 6(29), s. 70-73.
- Musiał F., *Pierwsze lata działalności Wydziału IV SB KW MO w Krakowie*, w: *Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945-1990*, red. F. Musiał, M. Wenklar, Kraków 2009.
- Partia z narodem, naród z Kościołem*, „Z archiwów bezpieki - nieznanne karty PRL”, t. 8, red. F. Musiał, J. Szarek, Kraków 2008.
- Pronobis W., *Kongres zjednoczeniowy - powstanie PZPR*, „Acta Universitatis Nicali Copernici. Historia”, 1978, nr 15(102), s. 21-37.
- Smosarski L., *Brystygier (Brystiger, Brüstiger) Julia*, w: *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, red. F. Tych, t. 1, Warszawa 1978, s. 327-328.
- Stępień J., *Sprawa biskupa Czesława Kaczmarska*, „Zeszyty Historyczne”, 1988, nr 86, s. 170-186.
- Szczęch R., *Skompromitować Kościół, otumanić społeczeństwo*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, 2008, nr 10(93), s. 38-39.
- Śledzianowski J., *Ksiądz Czesław Kaczmarek - biskup kielecki*, Kielce 1991.
- Tajne dokumenty Państwo-Kościół 1960-1980*, Londyn 1996.

Teczka na księdza, „Karta”, 1996, nr 20, s. 70–76.

Terlecki R., *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944-1990*, Kraków 2007.

Wokół teczek bezpieki. Zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze, red. F. Musiał, Kraków 2006.

Żaryn J., *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003.

Żaryn J., „Ofensywa kleru a nasze zadania... 1947”. *Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego wobec Kościoła w Polsce*, „Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Instytutu Pamięci Narodowej”, 1993, nr 36, s. 98–127.

Żurek J., *Nie tylko ksiądz Popieluszko*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, 2009, nr 5-6(100-101), s. 137-149.

Strony internetowe

<http://parafia.laczany.pl/index.php/historia-parafi>

SUMMARY

Characteristics of the Wadowice Church in the report of the Security Service of 1960

In Wadowice, there was a report in the security structures of the Militia. This institution dealt with also other activities such as. Against the Catholic Church and other religious associations. The present “Report” of 1960. shows the comprehensive measures against the clergy and the faithful. In the 18-hundred issues included picture and analysis of the activities of Wadowice political police. It contains the characteristics of the Church in the district Wadowice, the activities of agents, the repression of the local clergy and the then emerging problems.

“Report” is prepared synthetically in accordance with the requirements of the arbitrarily imposed pattern.

Keywords: Catholic Church, Wadowice, the political police, the years of the 60th century, the report document.